

KESZLERFFY, BENKŐ, HANÁK HEVES MEGYEI ORVOSOK KOLERA ELLENI VÉDEKEZÉST SZOLGÁLÓ RÖPIRATA 1831-BŐL

Közlő: SZECSKÓ KÁROLY (Eger)

Az 1831-es kolerajárvány Heves megyében jelentékeny pusztítást végzett. Az első haláleset a Tisza mellett fekvő Poroszlón 1831. július 4-én történt. A következő napokban és hetekben a kolera — korabeli szóval élve epemirigy — az egész megyében szedte áldozatát. A járvány csak 1831 novemberében szűnt meg. A megye 105 községében dúlt a vész. Összesen 17 568 ember betegedett meg. Ebből meghalt 7585. A többi meggyógyult [1].

A vármegye vezetői igyekeztek megtenni a szükséges védelmi intézkedéseket a kolera elhárítására. A védelmi intézkedések közé tartozik az is, hogy a vármegye megbízta Keszlerffy József megyei főorvost, Benkő Ignáczt városi főorvost és Hanák Mihály megyei fizikust egy kolera elleni védekezést szolgáló röpirat összeállításával. A nevezett orvosok az 1831. július 4-i megyei kisgyűlésen „bemutatták a' Kelet Indiai Cholera rövid leírását, annak terjedését gátló rendszabályokat és orvoslását” [2].

A kisgyűlés a röpirat kinyomása és terjesztése felől így rendelkezett: „Melly értekezésnek a Házi-pénz Tár költségén leendő kinyomatása oly formán rendeltetett el, hogy a' kinyomtattandó példányokból 1000 darab a' Megyebeli községnek ingyen kiosztassanak, emellett a magányos személyek is oltsó áron azt magok megszerezhessek, a nyomtatásnak eszközzése és arra való felvigyázás all. jegyző Madarassy János úrra bízattatván” [3].

A röpirat pontos címe a következő: „Rövid Le Írása A' kelet-indiai Cholerának azon rendszabásokkal, mellyek ez pusztító betegségnek el hárítására szükségesek.” Hat oldal terjedelmű. Mérete: 39,2 × 23,5 cm. A röpiraton a kinyomás helye és ideje nincs feltüntetve. A fent leírtakból következik azonban, hogy a röpirat 1831-ből való. Feltehetően az egri Lyceumi nyomdában készítették. A röpiratot tudomásunk szerint még nem publikálták eddig. A közölt röpirat az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban található: S V 103 könyvtári jelzet alatt [4].

A Heves vármegyei Köztárgyak jegyzőkönyvében találtunk egy adatot a röpirat terjesztésével kapcsolatban is: „Az egészséges, vagy az ezen mirigyes betegségtől meg látogatott helyekben is az egészséges embereknek attól való megóvása tekintetiből ki rendelt Biztos urak azon óvásbeli Rendszabályokat, mellyek már nyomtatásban is közhírre tétettek a helységekben ismét hirdessék ki főképpen pedig azon pontokon figyelmeztessék a lakosokat mellyek megtartása által magokat a mirigytyül akkor is megóvhatják, ha a mirigy a helységben ki ütött” [5].

Végül a röpirat szerzőiről közlünk néhány adalékot. Keszlerffy József Kesz-

lerffy János, Heves vármegye híres főorvosának fia volt. 1778. július 16-án született Egerben és 1801-ben nyert orvosdoktori oklevelet. 1804-ben Eger városa, 1830-ban Heves vármegye főorvosa lett. Főorvosi állásáról 1849-ben lemondott. Ekkor súlyos családi csapások is érték. Kolerában meghalt felesége, két lánya, unokája, s veje. Az 1831-es kolerajárvány alkalmával derekasan kivette részét a védekező munkálatokból. Gyakorlati orvosi munkája mellett szaktudományi munkásságot is kifejtett. Részt vett a közölt röpirat megszövegezésében. 1832-ben, 1845 és 1847-ben cikkei jelentek meg az Orvosi tárban. 1832: Ebdüh, jeles kóreset; 1845: Melkassal összenőtt élő ikerlány; 1847: Víziszony esete, Kórtani érdekesség. 1842-ben németből lefordította és Egerben kiadta *Lalich József* horvátországi iskolamester: a veszettség és mérges kígyó harapás elleni gyógyomódról írott könyvét.

1858. október 7-én halt meg Egerben. Sírja ma is látható az egri Kisasszonytemetőben [6].

Benkő Ignác a 19. század első évtizedeiben Eger város főorvosa volt. Életéről jelenleg nem sokat tudunk. 1831-ben részt vett a kolera elleni védekezésben. A közölt röpirat egyik szerzője volt.

Hanák Mihály 1800-ban született Egerben. Heves vármegye fizikusa volt. 1831-ben a kolera elleni harcból alaposan kivette részét. A közölt röpirat harmadik szerzője volt. Szakirodalmi munkásságot is kifejtett [7]. A következő munkáit ismerjük 1. Dissertáció Inangurális Chémico-Médica sistens Analisis Trium Fontium de Béel, in Apátfalva Comitátus Borsodiensis provumpentium. Pestini: 1826. 2. Összves dermengés s önképen kifejlett álomjárás története, melyet tapasztalt Egerben 1831—32. évben. Eger. 1832. Ez a munkája latinul és németül is megjelent. 3. A marhadög elleni rendszabályok. Eger, 1850. 1860. július 7-én halt meg Egerben [8].

*

RÖVID LE ÍRÁSA

A' kelet-indiai Cholérának azon rendszabásokkal, mellyek ezen pusztító betegségnek el hártására szükségesek.

Jól lehet a' kelet indiai Cholera ragályos (ragadós) természetéről melly 1817. Esztendőül fogva 1824. Eszt. külömbféle tartományokban, 's újra 1829. Esztend. az Orosz Birodalomban, nevezetessen Astrachan, 's Orenburgban ki ütött, 's pusztított, sok Orvosok kételkednének, sőt másoktól ragálya tagadtattnék is, mind azon által, mivel ezen öldöső mirigy ragályos természetének világos példái volnának, a' józan okosság, 's az ember szeretet érzés javallya, hogy az emberi Nemzet bátorságba való helyzetetése tekintetibül a' leg veszedelmesebb esetet hordozzuk szemeink előtt, 's semmit el ne mulaszszunk, a' mi ezen rettenetes bajnak, melynek áldozatjává milliók lettek, további terjedését meg akadályoztattya.

Mindenek előtt a' betegség meg jelenésével szükség annak további terjedését gyorsan meg akadályoztattni, mellyre való nézve a' betegség valódi ismérete szük-

séges, annál inkább ; mivel azon orvosok, kik ezen betegséget tapasztalták, 's orvosolták egygyet értőleg azt jelentenek, hogy egyedül akkor lehetne reményleni a' beteg élete meg mentését, ha a' nyavalya kezdetében nyújtattna orvosi segedelem, szükség tehát mindenk előtt hogy nem csak az Orvosok, hanem a' nem Orvosok is ismérjék ezen betegség bélyegző jelenségeit, mellyekkel a' cholera kezdődik, 's le folyik, hogy minden idő halasztás nélkül a' látható veszedelem ellen magokat oltalmaztathassák.

A' Cholera ismertetető jelei:

Közönséges elől járó jelenségei ezek: Reszketés, a' tagoknak nehézsége, nagy fő fájás, szédülés, étvágy (appetitus) hja, nyughatatlanág, félelem, álmatlanág, szív dobogás, a' szív gödörben nyomás'érzés, borzadás váltva a' melegséggel, 's hideg izzadság, — egyetemben! vagy nem sokára következik a' has üregben bugyogás, az al-has fúvódásával, imelygés, gyakori ökröndözés, 's a' gyomor meg terhelésének érzése ; — hirtelen történik ez után a' Cholera betegségnek kiütése, a'melly a' gyengítő, 's gyakoribb vizes, savós, 's a' végbélben égést okozó szék ürítés, 's az ehhez hasonló szag, 's iz nélkül való fehéres, darabos nedv kihányása, a' vég tagok hidegsége, 's az ér verés tsökkenése által ismértetik meg. — Epét kis mennyiségben, vagy éppen semmit észre nem vehetni ; — a' lélekezés, melly sohajtás által sokszor félben szakad, lassan lassan nehezedik, az álltestben a' fájdalom váltva jön elő a' melegséggel a' hányásra, 's szék le tételre való kinszerítés gyakoribb, kevés, vagy éppen semmi vizellet kiürítéssel, a' szomjúság el olthatatlan, meg tartóztathatatlan vágyással a' hideg víz eránt, hogy a' gyomor' kiálhatatlan égése, tsilapítassék — a' nyughatatlanág kevés idő alatt annyira nevedik, hogy a' beteg egy helyheztetésben szempillantig sem maradhat, de ezen nyughatatlanágokban többnyire artzra borulnak, — a' száj szárad, a' nyelv kékes, vagy fejr, 's akadozó — a' vég tagok hidegedni kezdenek, az halavány kéz, 's láb ujakon a' köröm setétes kék, ezen tagokban előbb fájalmak 's szaggatások jelennek meg, mellyeket rángatózások 's erős görtsök, főképp a' kéz, 's láb újakban, 's ikrákban követik, ezen jelenségek a' hasra elteriedvén, az Ágyékokat, 's melly' üreget is meg lepik — az ér verés kitsiny, gyenge, allig érezhető — szemek veresek, bágyadtak, merettek, 's gödrökben mélyen be estek, körültök kékes szürke gyűrök húzódnak, az arcz összev esik, 's leg főbb fokig hirtelen emelkedő gyengeség alatt szomorú öreg tekintetet nyer, 's az elől lebegő halál félelmét mutatják — a' pofák hanyatlanak, a' járom csontok mellett emelkednek, az Ór hegyesedik, az artz vonások egészen elváltoznak.

Ezen járványos Cholera lefolyása olly hirtelen történik, hogy az első 24 óra közönségesen végét vesse a' beteg életének — némelylek már 4—5—10 órak alatt ki múltak, ritkán tart ezen betegség két napokig, 's illykor a' fel lábadaást inkább reménylhetni, melly szinte olly hirtelen történik. Jó reménységet nyújt az is, ha a' görcsök megjelenése előtt a' hányás, 's has menés által erős nedv ürítődik, 's a' vég tagok hidegüése nem nevedik.

Midőn a' test felső színü hidegüése a' dermedésig nevedik, 's a' szív tájékon egész a' nyelvig elterjed, midőn az izzadság hideg, 's a' bőr a' kéz, 's láb ujakon összev sugarodik, a' fájalmak hirtelen el tűnnek, 's a' görtsök szélhüdesben mennek

által, midőn tettös javulással érzékenysége a' betegnek meg szűnik, az ábrázaton, 's a' vég tagokon kék foltok jelennek meg, akkor a' halál nyomban következik.

Rendszabások azon Közönség irántt, hol a' Cholera meg jelent, nevezetesen azok iránt, kik a' betegekkel egybe köttetésbe vannak.

Ha valamely Helységben a' betegségrül gyanú támadna, melly a' felül le irtt jelenségeket öszvesen, vagy tsak részint is mutatná, szükség, hogy Orvos, vagy seb Orvos meg jelenvén, a' Fesőbb helyeket a' betegségrül tudósítsa, ha gyanús a' betegség, szükség mind azon rendszabásokat elől venni, mellyek a' ragályos betegségekben eddig is használtattak, 's az egészségesek, 's betegek közt való közösülés tökéletessen meg akadályoztasson.

Nedves levegő, meg hűtés, főképp az éjjeli — zárt, nedves lakás, testi 's lelki erőltetések, rossz eledel, mérséketlenség, elcsüggedés, szükséges öltözet hja, egy szóval mind az, a' mi maga után gyengeséget von azon első rendbéli környül állások közé tartozik, melly a' Cholera kifejlődését elő segílli. — Közönségesen a' mo-csáros 's alantabb fekvő tájékokon könnyebben támad 's jobban pusztít, mint a' száraz, 's magasabb tájékokon, ezen ártalmas be folyásokat tehát a' lehetőségig el kerülni, vagy leg alább megkissebbíteni szükség.

A' betegek számára rendelt Épület magas helyen álló, 's száraz legyen, egy szobában szerfelet sok betegek öszve ne gyűjtessenek, ne talán a' rosz ki gőzölés által meg rontott levegő, mind a' betegeknek, mind a' fel vigyázóknak ártalmas legyen. — A' betegek házokban a' tisztaságra, szárazságra, 's a' levegő gyakori meg újítására fő gond légyen, napjában leg alább kétszer etzet, vagy a' mi tanátsosabb Mészanyzöldlet (*Chloretum Calsis*) gözzel füstöltessen, két lat Mészanyzöldletre egy ittze vizet töltvén, ki a' szoba. Azon helybéli lakosoknak, a' hol ki ütött a' Cholera, egészséges tápláló, 's könnyen emészthető eledelek javasoltattnak, a' konyhabéli fű szerek, a' bors, kömény, anizs mag, hagyma, fok hagyma, hásználása is hasznos, — minden nyers, 's savanyús gyümölcsök, a' szőlő, sárga, 's görög dinnye ugorka 's a' t. ártalmasak, szinte ártalmas a' mi könnyen forrásba által megy (*quod in fermentationem proum est*) 's az emésztést nehezíti; u. m. a' Ser, savanyú tej, füstölt, sós, rosz halak, 's kövér ételek, ellenben hasznos, a' léles (*spirituosus*) italnak, nevezetesen a' kömény, — ánizs, — 's fenyő bogyós lélek, 's egy kevés bornak mértékletes itala, ártalmas pedig mind a' rendkívül fűszeres, 's tüzesítő eledelokkal, mind a' léles italokkal való vissza élés, valamint a' gyomor', főképp estvéli meg terhelése, szükség tehát figyelemmel lenni a' bor mérő házakra is, annál inkább, mivel a' részegség kedvező elő segítője a 'Choleraanak' de leg nagyobb figyelmet érdemel az eledetek minemúsége, főképpen a' jó kenyérnek elegendő mennyiségben való jelen léte.

Azon helységek lakossainak, hol a' Cholera meg jelent, köteleességül tétessen szobáikat gyakran ki szellőztetni, etzet, vagy Mészanyzöldlet gözzel (*Chloretum Calsis*) ki füstölni, soha éj gyomorral ki nem menni, 's főképp reggel egy kevés léles, vagy melegítő italt p. o. Székfű virág, méhfű (*melissa*) vagy fodormentha fű herbathéat inni. — Minden tartós, és erőltetett munkáktul, főképp éjjeli kóborlástól

magokat tartóztatván — a' szabad levegőn tehát éjjel ne feküdjön, — éjjel, főképp álom után mindjárt ki ne mennyen, ha tsak melegen fel nem öltözik, mert szükség leg inkább, hogy a' test mindenkor gyenge gözölgésben tartasson, hasznos tehát az al testen flanel, vagy posztó darabot hordani, a' lábait az által ázástúl óvni, 's az egész testet, (ha lehetséges) meleg posztó darabbal reggel, és estve dörzsölni, vagy meleg ettzettel megmosni. — Szükséges egyszer'smind azon jó tévő befolyások a' lelki Pásztoroknak, melly által hiveit az Isteni gondviselésre emlékeztetik, 's a' lakosok lelkeit meg nyugtattják egyszer'smind erősítik.

Az Orvosok, a seb Orvosok, Lelki Atyák, 's a' betegek ápolására rendelt szemlélyek soha foglalatosságait üres gyomorral el ne kezdjék, hanem először valami léles, vagy melegítő italt vegyenek, a' mennyire lehet óvják magokat a' beteg által ki lehelt, vagy ki ürítésekbül gözölgő levegő be szívásátúl; mert ezen levegő leg inkább gyanús a ragálytúl, tanácsos egyszer'smind minekelőtte, a' beteg szobájában lépjén kezeit ettzettel meg mosni, fel olvasztott Mészanyzöldtetet, vagy erős illatos etzetet magával hordozni, 's a' száját ki öblíteni; — betegek látogatása után ruháit meg füstölni, 's mással fel tserélni. —

Ezen rendszabások az halottakat el takarítókra is ki terjednek, a' hol lehet a' holt test illete se el mellőztessen, — a' fel bontzolások pedig a' leg nagyobb vigyázással történnenek, 's tsak úgy, hogy ha elébb az egész test, 's a' ki nyitott üregek is fel olvasztott Mészanyzöldtetel meg lotsoltattnak.

A' Cholera Orvoslása :

Midőn az Orvos kezdetén a' betegségnek az az a' görcsök, 's végtagok hidegülése meg jelenése előtt hívatik, akkor az ér mettszés leg sikeresebb, a' meg lett embereknél 24—60 lat vért botsájtván; hogy ha a' nyitott érbül kevés vér folyna, szükség a' testet, 's vég tagokat melegítet posztóval dörzsölni, 's az egész testet betakarni, 's az után a' vért folytatni, ha lehetséges 30 gráduisnyi (Reaumur hév mérője szerint) melegségű fürdőt is lehet használni, hogy a' vér forgás elő segítették, minden környül állásokra figyelemmel lévén, de leg inkább arra, hogy a' vér botsájtás alatt könnyebsége történik e' a' betegnek. —

Az előre botsájtott ér mettszés után, vagy ha ez már a' jelen lévő gyomor fájás, görcsök, vég tagok hidegsége, 's az ér verés majd tsak nem érezhetetlensége miatt nem történhetne (sött ártalmas is lenne) az enyhe só savas hégacs, (Calomel) 's a' mákony (Opium) leg szükségesebb orvosi szerek, de ezen szereknek tsak nagyobb adagaitul (dosis) lehet kívánatos következt várni. —

Az enyhe só savas hégacsbul 10—15—20 szemerig (granum) Czukorral, 's arabiai mézgával, 's egy fél óra múlva 40—50 csep Sáfrányos mákony festvén (laudanum liquidum Sydenhami) adatik, ezen adag 2—3 óra múlva (a' veszedelemhez mérsékelve) ismételtetik, 's ezen mód szerint folytatólag, még fő jelei a' betegségnek, kívált a' hányás, gyengítő szék ki ürítések, az al testben az égés, 's a' fájdalmas görcsök csilapodnak. — A' gyermekek ezen szerek felét vegyék. — Egyetemben a' hideg, 's görcsös részeket, főképp a' szív, 's gyomor tájékát éget borral, szappan, vagy kámfor léllel fel eresztett folyó huyaggal (Spirit. Salis amoniaci caustici) dörzsölni, 's melegített ruhákkal a' beteget be takarni, mennél

nagyobbak a' görcsök, 's a' vég tagok hidegsége, annál gyakrabban szükség ezen dörszölésnek történni, később pedig mustár mag list kovászt a' láb ikrákra, 's gyomor tájra egyszer's mind fel tenni. — Hasznosak, sött igen szükségesek a' meleg fürdők, párolgások, 's nedves meleggel való borongatások.

A' fent említett orvosi szerekekkel változtatva nyújtani kell a' betegnek illatos vizeket, vagy egynéhány csepp le párolt borsos mentha olajt (oleum menthae piperritae) czukoron adván, — Ha a' beteg az első adagat, a' mi közönségesen történik (mivel az Orvos késiün hivatik) kihánnya, kisebb adagban szükség az orvosi szert adni, de annál gyakrabban, hogy ha ezt sem szenvedné el a' gyomor, akkor illy forma keverékből — Rp. Ppü puri gr. 2 — Calomel gr. 15 — Syrupi papveris albi drach 3. — a' nyelv, 's a' száj üreg be kenetik, hogy nyálával orvosságot is észre vehetetlenül le nyellye.

Az erőltetés, 's görcsös fájdalmak ellen az al testben, nyákos fözetbül 20—30 csep Sydenham mákonyos cseppeivel allövet (klystér) szükséges minden 2-dik órában.

A' kínozó szomjúság oltására riskása, árpa, vagy Székfü virág füzettye adassan, de lágy melegen, 's kevés egyszeri itatra. —

Ha 5—6 órák utánn a' hányás meg szünne, 's a' gyengítő has menés is meg tsilapodna, 's a' mákony ereje álm által, az enyhe Só savas higacsé pedig a' nyál folyás által nyilvánosságos lenne, ezen szerepeket félre tévén, gyenge gyomor erősítőket; mentha, vagy méhfű le pároltt vízben Hoffmann Csepjeit, vagy egynéhány csep le párolt borsos mentha olajt czukoron adni szükséges.

Az gyógy szer árosoknak (Patikarosoknak) kötelességéke tétessen, hogy mind a' mentő szerek a' cholera ellen, mind pedig azok, mellyek annak orvoslására szükségesek, elegendő mennyiségben, 's leg jobban el készítve legyenek.

A' halot bontás.

A' fej üregben. A' kemény kérnek öbleiben fekete vér foglaltatik, maga az agy keménynek, edény fonatai homályos kékeknek tettzenek, az agy gyomrokban pedig kevés savó találtatik.

A' melly üregben. A' tüdök egész ki terjedésökben kékek, 's általában igen veresek — a' szív hártában kevés Savó, a' szív bal üregében egy kis aludt vér, a' jobbikban ellenben több folyó fekete vér, a' függ érben (aorta) kevés folyó vér, a' vér erekben részint hegedtt vér, részint folyó víz foglaltatik.

A' has üregben. A' has hártya veresses, 's a' bélek, főképen a' vékony bélek igen veresek, egyszer's mind helyenkint jelei a' rothadásnak, a' gyomor vízzel töltt, a' bélek üresek, 's a' lég által ki feszütek. — A' lép, de leg inkább a' máj a' sok vértől kemény, duzzadt, — az epe hólyag telve van fekete epével, ritka esetben üres, az epe menetelek mindég bé záródva vannak. — A' vesék természetesek, a' húd hólyag üres. —

Keszlerffy Jó'sef, m. k.

Orvos Doktor, T. Nemes Heves Vármegye Tábla
Bírája, és Rendes Fő-Orvossa.

Benkő Ignátz m. k.
Orvos Doktor, és T. Nemes Heves Vármegye Tábla
Bírája, és első honor. Physicussa Érsek Eger Várossa
Fő-Orvossa.

Hanák Mihály m. k.
Orvos Doktor, T. Nemes Heves Vármegye
honor. Physicussa.

JEGYZETEK

- [1] *Szederkényi Nándor*: Heves vármegye története. IV. k. Eger. 1893. Érseki Lyceumi Könyvnyomda. 367—369. l.
- [2] *Egri Állami Levéltár (EAL) Megyei Köztárgyak jegyzőkönyve I.* 1831. 1109. l.
- [3] *EAL. Megyei Köztárgyak jegyzőkönyve I.* 1831. 1109. l.
- [4] *Egri Főegyházmegeyi Könyvtár: Orvos és Gyógyvíz c. gyűjteményes munka* S V. 103 jelzet alatt.
- [5] *EAL. Megyei Köztárgyak jegyzőkönyve I.* 1831. 1240 l.
- [6] *Szinnyei József*: Magyar Írók élete és munkái. Budapest, 1899. VI. k. 163—164. l.; Magyarország vármegyéi és városai: Heves vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Budapest. é. n. 381. l.
- [7] *EAL. Megyei Köztárgyak jegyzőkönyve I.* 1831. 1109. l.
- [8] *Szinnyei József*: Magyar Írók élete és munkái. Budapest. 1896. IV. k.; Magyarország vármegyéi és városai: Heves vármegye. Szerk.: Borovszky Samu Budapest. é. n. 374. l.

RÉSUMÉ

L'épidémie de choléra de 1831 en Hongrie causa aussi d'énormes ravages dans le comitat Heves. L'épidémie a duré du commencement de juillet 1831 jusqu'au bout de novembre. Elle a sévi en 105 communautés du comitat. 17 568 personnes ont été tombées malades, dont 7585 moururent. Les gouvernants du comitat se sont efforcés d'entreprendre les mesures nécessaires pour prévenir le choléra. Un signe de ces efforts était, que la comitat a confié à József Keszlerffy, médecin-chef du comitat, Ignác Benkő, médecin-chef de la ville d'Eger et Mihály Hanák, physicien du comitat le soin de composer un pamphlet servant à la lutte contre le choléra. Les médecins mentionnés ont composé leur travail sous le titre „Rövid Le írása A' kelet-indiai Cholerának azon rendszabásokkal, mellyek ez pusztító betegségnek elhárítására szükségesek” (Une description brève du choléra provenant des Indes Orientales avec des mesures nécessaires pour prévenir cette maladie ravageuse), aux 6 pages d'une mesure de 39,2×23,5 cm. Les auteurs donnent tout d'abord un aperçu historique sur le choléra, puis ils énumèrent ses signes caractéristiques. Ils continuent en expliquant les ordres à faire dans des lieux où la maladie est déjà parue. Enfin ils donnent un enseignement détaillé sur la méthode de guérir cette maladie.

Le texte du pamphlet était reproduit typographiquement et il était diffusé en été de 1831 sur tout le territoire du comitat.

Le travail mentionné de Keszlerffy, Benkő et Hanák était jusqu'à présent inconnu aux historiens de la médecine. L'original du pamphlet publié se trouve sous la cote S V. 103 dans la Bibliothèque de l'Archevêché d'Eger.